

شب اول قبر چیست ؟

<"xml encoding="UTF-8?">

مقدمه

•

ما در روایات داریم که کلمه ی قبر همان عالم برزخ است . این قبری که حفره ای است در قبرستان و بدن مادی را در داخل آن قرار می دهند . دیگر با این بدن دنیایی کاری ندارند و نظام دنیا برچیده می شود . یک نظام کامل تری بعنوان عالم برزخ افتتاح می شود . و با این بدن تا قیامت کاری نیست . بنابراین اگر گفته می شود فشار قبر ، سوال اول قبر، وحشت قبر و تعبیراتی از این قبیل ، مراد برزخ است .

از امام صادق (علیه السلام) سوال کردند که برزخ چیست فرمود: برزخ همان قبر است ، از هنگام مرگ تا قیامت . این فاصله ی زمانی از زمان مرگ تا قیامت ، زندگی برزخی است . آن ساعات اولیه ای که روح از بدن مفارقت کرده و جدا می شود ، ساعات عجیبی است . و حتی روزهای اولیه که روح انسان از بدن جدا شده و فرد می میرد روزهای عجیبی است . از این جهت که در عین حالی که شخص از دنیا رفته هنوز به این خاطر که انس با آن عالم و موجودات برزخی نگرفته و سالها با این بدن و نظام دنیوی انس گرفته ، آنچنان تحیر و سردرگمی و ابهامی دارد که درست نمی تواند دریابد که کیست . یعنی هنوز فکر می کند همان بدن خاکی است که در داخل حفره می گذارند . با اینکه از آن بدن جدا شده اما به این خاطر که درست خود را نیافته گمان می کند که همان بدن است . باید زمان بگذرد تا کم کم با عالم برزخ انس پیدا کرده و از این عالم دنیا دور شده و بداند که دیگر جدا شده است .

در دین و توصیه های دینی ما اکیداً گفته شده که مراعات حالات اولیه ی میت را بکنید . که او خود را بیابد و در درک آن حالات و رفع سردرگمی و گیجی او را کمک بدهید . توصیه های دینی چقدر زیبا شما را پیش برده تا آن میت بتواند خود را بیابد و درک کند که کجا است .

توصیه های دین برای دفن میت

در قدم اول گفته شده که هنگام غسل آب داغ بر روی فرد نریخته و ادب بدن را حفظ کنید. در روایت داریم که با او مدارا کرده و مهربان باشید. چون شخص میت در آن جا حضور داشته و گمان می کند که همان بدن است. چه بسا زمانی که می خواهند او را چپ و راست کنند اذیت می شود. او مانند تنه ی درخت نیست که هرکاری خواستند بکنند و آب داغ بر روی او بریزند.

در روایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) است که خدا غضب می کند بر کسی که با مومن ضعیفی مدارا نمی کند. این میت الان مومن ضعیف است و دست او از همه جا کوتاه بوده و کاری از او بر نمی آید بنابراین باید مراعات او را کرد.

در قدم بعدی گفته شده وقتی او را تشییع می کنید و به سمت قبر می برید، آهسته آهسته ببرید. با شتاب نبرده و ناگهان او را وارد قبر نکنید. چون او هنوز خود را نیافته و خیلی سخت است که بدن او وارد حفره شود. امام صادق (علیه السلام) در روایتی فرمود که میت را در چند قدمی قبر بر روی زمین بگذارید، چند لحظه صبر کنید. بعد بلند کنید و یک مقدار جلوتر ببرید، برای بار دوم بر روی زمین بگذارید. باز یک مقدار جلوتر ببرید و برای بار سوم همین کار را تکرار کنید. در آخر در کنار قبر بر روی زمین بگذارید، چون قبر وحشت های زیادی دارد. بگذارید آمادگی پیدا کند. برای بار چهارم او را بلند کنید و بدن را وارد قبر کنید. چقدر خوب است افرادی که این آداب را می دانند و می خواهند این کارها را بکنند در موقع دفن زیارت عاشورا بخوانند. یا صدای قرآن و ذکر و صلوات بلند شود. ما نمی دانیم ارتباط آن چیست ولی فقط می دانیم که ذکر به میت کمک می کند که زودتر خود را بیابد.

در قدم سوم گفته شده که وقتی او را داخل قبر می گذارید تلقین همراه با تکان دادن بکنید. یعنی شخصی که وارد قبر می شود میت را تکان داده و به او تفهیم کند که کجا است. به او بگوید توجه داشته باش، حواس خود را جمع کن و نترس. وقتی که دو ملک می آیند و از تو سوال می کنند به آنها این جواب ها را بده. چون میت گیج است فوق العاده این مسائل به درد او می خورد.

در قدم چهارم گفته شده که وقتی روی قبر را پوشاندند، نزدیکان میت که او در زمان حیات با آنها انس داشته و صدای آنها برای او آشنا است در کنار او بمانند. یک بار دیگر از روی قبر و در قسمت بالای سر او را تلقین کنند. حضرت زهرا (سلام الله علیها) در وصیت خود به امیرالمومنین (علیه السلام) فرمودند که بعد از مرگ من بالای سر من بنشین. بدرستی که این ساعتی است که میت نیاز دارد که افراد زنده یک انسی با او داشته باشند. یک دفعه نرفته و او را تنها نگذارند.

متأسفانه گاهی اوقات در این زمان برخی از افراد به زور بستگان میت را از سر قبر دور می کنند . درست است که امکان دارد برخی از بستگان خیلی بی تابی کنند ولی این بی تابی کردن ها در آن زمان باید به گونه ای باشد که بیشتر به درد فرد متوفی بخورد . یعنی انسان فقط نخواهد که غم خود را تخلیه کند . چند نفر از آشنایان او بمانند و این تلقینات را انجام دهند . این کارها قدم به قدم باعث می شود که فرد متوفی انس بگیرد . او فریادهایی دارد که ما نمی شنویم .

مرحوم آیت الله انصاری همدانی رضوان اله که استاد شهید دستغیب بودند می گفتند یک بار در همدان در حال تشییع شخصی بودند که من او را با بدن برزخی بالای جنازه دیدم . البته کسی او را نمی دید . می دیدم که او را به سمت تاریکی عمیق و مبهمی می برند . می خواست فریاد بزند که خدایا من را نجات بده اما زبان او به سمت کلمه ی خدا نمی چرخید . من او را می شناختم که فرد بسیار ستمگر و از حکام آن زمان بود . زبان او به خدا و کمک از خدا خواستن نمی چرخید . او به مردم التماس می کرد که من را نبرید . واقعاً یک حالاتی است که ما نمی شنویم . بنابراین حالات اولیه ، حالات تحیر و ترس است .

شب اول قبر

شب اول قبر همان شبی است که فرد را دفن کرده اند . عالم برزخ بر خلاف قیامت شب و روز دارد . در قیامت خورشید و ماه و شب و روز برچیده می شود . اما در برزخ هنوز شب و روز وجود دارد . در قرآن در رابطه با فرعونیان داریم که آنها صبح و شام بر آتش عرضه می شوند . امام صادق (علیه السلام) فرمود: این آیه مربوط به برزخ است که صبح و شام گفته است ، چون قیامت روز و شب ندارد . در برزخ چون اولین شبی است که فرد با یک عالم ناشناخته و موجودات ناشناخته برخورد می کند و شب بودن نیز مزید بر علت است . آیا کسی می تواند به سادگی یک شب را در قبرستان بخوابد ؟ معمولاً افراد از این کار وحشت دارند .

حالا این فرد از یک طرف در عالم نامأنوس و ناشناخته و با دیدن چهره های عجیب و غریب از طرف دیگر که برخی از چهره های برزخی بسیار وحشتناک هستند و تنهایی و دلتنگی از کسانی که با آنها مأنوس بوده از طرف سوم، در یک تحیر و ترس و اضطراب شدیدی فرو می رود. لذا پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمود: **شدیدترین ساعات بر میت شب اول قبر است** . این همان شب اولی است که او را دفن می کنند. اما چون تحیری دارد که هنوز خود را نیافته و نمی خواهد در آن قبر زندگی کند ترس دارد . البته تعلق روح به بدن تعلق تدبیری نیست به آن معنا که بدن را مدیریت کرده و بتواند حرکت کند . اما انسی که از قبل بوده برقرار است . لذا کسانی که به زیارت قبر متوفی می آیند، میت متوجه می شود و با آنها انس دارد .

قَالَ النَّبِيُّ النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا: مردم در خوابند هنگامی که مردند بیدار می شوند (بحار الأنوار، ج 50، 134. مجموعه ورام، ج 1، ص 145).

عالم قبر آخرین منزل دنیا و اولین منزل آخرت است که هرگز از آن به سمت دنیا بازگشتی نیست. با آغاز مرگ و ورود به قبر، کار دینداری و تکالیف الهی به پایان می رسد، شک و تردید برطرف می شود و ایمان به حقایق آخرت کامل می شود اما این ایمان دیگر هیچ سودی نخواهد داشت. ایمان زمانی ارزشمند است که ایمان به غیب باشد وقتی همه چیز آشکار شد و انسان بدون اختیار، تسلیم قدرت الهی شد، ایمان دیگر ارزشی ندارد. دیگر چیزی به اعمال صالح اضافه نمی شود؛ مگر آنکه خود، باقیات صالحات بجا گذاشته باشد یا اینکه بازماندگان چیزی برایش بفرستند. گناهی نیز از گناهانش کم نمی شود؛ مگر آنکه اثر اعمال صالح خودش در دنیا هنوز باقی باشد و بتواند کفاره گناهی را تحمل کند یا آنکه کسی برایش استغفار و طلب بخشش نماید. بنابراین عالم قبر همواره با عذاب حسرت عجین است. حسرت باور نکردن و ایمان نیاوردن. حسرت فرصت های از دست رفته. حسرت اعمال به ریا آلوده شده و ...

شب اول قبر

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَ مِنْ ضِيقِ الْقَبْرِ وَ مِنْ صَعُطَةِ الْقَبْرِ. (مکارم الأخلاق، قسمتی از دعای هر صبح وشام از امام صادق ص 279) خداوندا از عذاب قبر و تنگی و فشار قبر به تو پناه میبرم.

به محض ورود میت به قبر، شب اول قبر آغاز می شود. که ممکن است تحمل همان سختی های اولیه، جهت آشنایی با جهان آخرت، پذیرفتن حقایق هولناکی چون حساب و کتاب، نکیر و منکر، برزخ و قیامت و... باشد. لذا سخت ترین شبی است که میت تجربه می کند و گریزی از آن نیست اما چون به شدت متأثر از اعمال و نیت افراد است، می توان کیفیت آن را به دست خود تغییر داد و از وحشت و فشار آن کاست و بزرگانی چون ائمه معصومین را به فریا درسی طلبید. لذا هر چند شب اول قبر حتی برای مومن هم سخت است اما با وجود فرشته های الهی و اعمال نیک خود مومن و حضرات معصومین، می تواند برای مومن بسیار آسانتر و بلکه غیر قابل مقایسه با شب اول قبر کافر و فاسق باشد.

نکیر و منکر

سوالات نکیر و منکر از مهمترین حوادث شب اول قبرند. بنابر روایاتی که در حد تواترند، این دو فرشته (که هیبت زیادی داشته و موجب رعب میت می شوند) ماموران خداوند برای بررسی اعتقادات شخص تازه در گذشته هستند. در برخی روایات از این دو فرشته به «دو نگهبان قبر» تعبیر شده است. نکیر و منکر در شب اول قبر وارد می شوند. یکی در جانب راست و دیگری در جانب چپ متوفی قرار می گیرد و شروع به پرسیدن سوالاتی از او می کنند.

این سوالات راجع به اعتقادات مهم، همچون خدایت کیست. پیامبر و امامت کیست. و جوانیت را در چه راهی صرف کردی می باشد. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَخَلَ حُفْرَتَهُ يَأْتِيهِ مَلَكَانِ: أَحَدُهُمَا مُنْكَرٌ وَ الْآخَرُ نَكِيرٌ، فَأَوَّلُ مَا يَسْأَلَانِهِ عَنْ رَبِّهِ وَ عَنْ نَبِيِّهِ وَ عَنْ وَلِيِّهِ، فَإِنْ أَجَابَ نَجَا، وَ إِنْ تَحَيَّرَ عَذِّبَاهُ»، (كشف المحجة لثمره المهجة، ص: 273) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: همانا بنده هنگامی که داخل قبر خود شود دو ملک نزد او حاضر شوند (یکی منکر و دیگری نکیر است) و اول چیزی که از وی سؤال کنند (از پروردگار، و پیغمبر، و امام او سؤال نمایند) پس اگر جواب دهد نجات یافته است، و اگر متحیر بماند و جواب نگوید عذابش نمایند.

پیغمبر- صلی الله علیه و آله و سلم- سؤال کردند، فرمود: نماز از واجبات دین است ... شفیع نزد ملک الموت، و مونس قبر و فرش زیر پهلوی است. جواب نکیر و منکر است

از امام صادق (علیه السلام) نقل است که: چون در قبر خود داخل شود دو فرشته قبر (نکیر و منکر) نزد او آیند در حالی که موهای خود را به زمین می کشند و با پاهای خود زمین را می شکافند، صدای ایشان مانند صدای سخت رعد و چشمهایشان مانند برق خیره کننده چشم است و به او می گویند: کیست پروردگار تو و چیست دین تو و کیست پیغمبر تو؟ می گوید: خدا پروردگار من و اسلام دین من و محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) پیغمبر من است، پس به او می گویند خداوند تو را در آنچه که دوست می داری و به آن راضی و خشنودی، ثابت و استوار گرداند. (طرائف الحكم یا اندرزه‌های ممتاز ترجمه ج 2، 152)

فرشته

نیز در خبرست آن شب که مرده را در گور نهاده باشند منکر و نکیر علیهما السّلام می آیند بر روی سیاه و چشمهای آزرق ، و به دندان پیشین زمین می درند، و همچون رعد می غرّند، و از هر دو چشمانشان آتش می جهد، اگر مرده مؤمن و طاعتکار بود عقل و هوشش بجای بماند و به جواب و حجت ، ایشان را دفع کند و قبر وی باغی گردد از باغهای بهشت، و اگر کافر و فاسق باشد در ماند و قبرش گودالی گردد از گودال های دوزخ. (شهاب الأخبار با ترجمه، متن، 80، الباب الاول)

تعابیری همچون « شرّ نکیر و منکر » یا « هول نکیر و منکر » که در روایات آمده است، به دلیل ترس و اضطرابی است که با دیدن این دو فرشته، به سراغ میت می آید؛ از این رو خواندن سوره ملک، برای خلاصی از ترس و وحشت پس از مرگ سفارش شده است؛ در برخی دعاها نیز خلاصی از این مرحله دشوار طلب شده است.

همچنین به نزدیکان میت سفارش شده است که پس از خاکسپاری، میت را تنها نگذارند و با تلقین به او، در پاسخ دادن به سئوالات نکیر و منکر یاری اش کنند). اصول کافی، باب المسأله فی القبر 2 / 634 و 3 / 201 (

البته در برخی روایات نقل است که سوال قبر مخصوص همه نیست بلکه فقط از کسانی که دارای ایمان محض یا کفر محض هستند سوال می شود و حساب و کتاب بقیه موکول به روز قیامت است .

لَا يُسْأَلُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا مَنْ مَحَصَّ الْإِيمَانَ مَحْصاً أَوْ مَحَصَّ الْكُفْرَ مَحْصاً وَالْآخَرُونَ يُلْهَوْنَ عَنْهُمْ (الكافی، ج3، 235)

در قبر سوال نمی شود مگر از کسانی که ایمان خالص یا کفر خالص دارند و از افراد دیگر صرف نظر می شود.

این روایت به صورتهای دیگر نیز از ائمه معصومین نقل شده است. ابوبکر حضرمی می گوید از امام صادق(علیه السلام) پرسیدم: من المسئولون فی قبورهم: از چه کسانی در قبرهایشان سوال می شود فرمود: از کسانی که ایمان خالص یا کفر خالص دارند. (فروع کافی، ج2، ص 237)

به دلیل تناقضی که این روایات با دسته ای دیگر از روایات مربوط به عمومیت سوال نکیر و منکر دارند، بعضی از علما معتقدند که سوالهای خاص (بررسی دقیق اعمال) مربوط به مومن محض و کافر محض است و از دیگران فقط راجع به کلیات سوال می شود و از جزئیات در قبر پرسیده نمی شوند. (عالم برزخ در چند قدمی ما: محمد محمدی اشتهااردی، ص109)

شاید به دلیل همین حساب و کتاب است که برخی روز قیامت بی حساب و معطلی وارد بهشت یا جهنم می شوند اما بقیه باید اعمالشان به دقت مورد محاسبه قرار گیرد.

برای نجات از عذاب نکیر و منکر و آسان شدن پاسخ گویی برخی از اعمال معرفی شده اند اعمالی که بیشتر مورد تاکید قرار گرفته اند عبارتند از :

نماز

(2) ضمره بن حبيب گوید راجع به نماز از پيغمبر- صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ- سؤال کردند، فرمود: نماز از واجبات دين است ... شفيع نزد ملك الموت، و مونس قبر و فرش زیر پهلوی است. جواب نکیر و منکر است.(نصحايح، 369، نماز بیست و نه خاصیت دارد ...)

نماز شب

و امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نقل کردند که: نماز شب باعث خشنودی خدا و دوستی فرشتگان می گردد و... جواب منکر و نکیر و مونس و زائر او در قبر می گردد.

روزه ماه شعبان

هر کس نُه روز از ماه شعبان را روزه بگیرد منکر و نکیر به هنگام سؤال، با وی مهربان و با عطوفت خواهند بود.(ثواب الاعمال وعقاب الاعمال، شیخ صدوق، ص82)

دوستی و پیروی از حضرت علی علیه السلام

هر کس علی را دوست بدارد خداوند ... ترس منکر و نکیر را از او دور می گرداند و قبرش را روشن می سازد و چهره اش را نورانی می نماید. (الإیمان و الکفر بحار الانوار، ج 1، 254)

سوالات نکیر و منکر در شب اول قبر براساس قرآن و احادیث

در واقع «قبر» همان «برزخ» است. و برزخ عالم بین دنیا و آخرت است که انسان از هنگام مرگ تا نفخ صور در آن قرار دارد. پا بر جاست و در روایات ما از آن به باغی از باغ های بهشت یا چاهی از چاه های جهنم تعبیر می کنند. قرآن کریم پس از نقل تمتای باطل افراد بدکرداری که از دنیا رفته اند و درخواست بازگشت به دنیا را دارند تا شاید رفتاری شایسته پیشه کنند، ولی برآورده نمی شود؛ می فرماید: «وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ؛ و پشت سر آنان برزخی است تا روزی که برانگیخته شوند» (مومنون (23)، آیه 100).

همچنین حال برزخ و برزخیان پس از مرگ را چنین بیان می فرماید: «وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ وَ أَمَّا الَّذِينَ سَعَدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْذُودٍ ؛ و ما [مجازات] را جز تا زمان محدودی تأخیر نمی اندازیم، آن روز که فرا رسد، هیچ کس جز به اجازه او سخن نمی گوید؛ گروهی بدبختند و گروهی خوشبخت. اما آنها که بدبخت شدند، در آتش اند؛ و برای آنان در آنجا «زفیر» و «شهیق» (ناله های طولانی دم و بازدم) است. جاودانه در آن خواهند ماند؛ تا آسمان ها و زمین بر پا است؛ مگر آنچه پروردگارت بخواهد. پروردگارت هر چه را بخواهد انجام می دهد. اما آنهایی که سعادتمند شدند، جاودانه در بهشت خواهند ماند، تا آسمان ها و زمین بر پا است؛ مگر آنچه پروردگارت بخواهد. بخششی است قطع نشدنی» (هود (11)، آیات: 104 - 108).

عبارت «مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ» روشن می سازد که منظور از «جنت» و «جهنم»، بهشت و دوزخ پیش از قیامت است؛ زیرا هر گاه قیامت برپا شود، بساط زمین و آسمان نیز برچیده می شود. به همین دلیل امام علی (علیه السلام) به این آیات در قبال کسی که ثواب و عقاب برزخی پیش از قیامت را انکار می کرد، استناد کرده است: «اما رد بر کسی که ثواب و عقاب در دنیا پیش از برپایی قیامت را انکار می کند، سخن خداوند متعال است». آن گاه آیات بالا را قرائت می کنند و در ادامه می فرماید: «منظور از «إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ» آسمان ها و زمین پیش از برپایی قیامت است؛ زیرا با قیامت، آسمان ها و زمین تبدیل می شوند».

همانند آیه مذکور، این سخن خداوند است: «وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ» و برزخ عبارت است از امری بین دو امر (دنیا و آخرت) که عبارت از ثواب و عقاب بین دنیا و آخرت است و مثل آن آیه «النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَ يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ ؛ آتش است که هر صبح و شام بر آن (خاندان فرعون) عرضه می شوند» (مؤمن (23)،

قیامت خانه جاودانگی است و صبحگاهان و شامگاهان در آن راه ندارد؛ بلکه آن دو در دنیا هستند. همچنین خداوند متعال درباره بهشتیان می فرماید: «وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا؛ و هر صبح و شام روزی آنان در بهشت مقرر است» (مریم (19)، آیه 62)

صبح و شب از صفات شبانه روز است که در بهشت زندگانی پیش از روز قیامت واقع می شود. خداوند متعال درباره این گروه می فرماید: «لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا؛ نه آفتاب را در آنجا می بینند و نه سرما را» (انسان (76)، آیه 13)

این همانند آن سخن خداوند است [که درباره شهیدان نازل شده است]: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرَجِينَا بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ؛ و مپندار کسانی که در راه خدا کشته شده اند، مردگانند؛ بلکه آنان زنده اند و نزد پروردگارشان روزی داده می شوند» (آل عمران (3)، آیه 169 - بحارالأنوار، ج 6، ص 245).

امام سجاد(علیه السلام) در تفسیر این آیه می فرماید: «هو القبر و إن لهم فيه معيشة صَنَكًا و الله إن القبر لروضة من رياض الجنة أو حفرة من حفر النار»؛ «منظور از برزخ همان قبر است و برای مردگان در آن زندگی سختی است و به خدا قسم قبر یا باغی از باغ های بهشت است یا چاهی از چاه های آتش». دلیل آن سخن عالم (امام موسی کاظم(ع) است که فرمودند: «به خدا قسم من بر شما تنها از برزخ می ترسم» (بحارالأنوار، ج 6، ص 218) آری باطن و حقیقت برزخی قبر هر کسی یا باغی از باغ های بهشت است یا چاهی از چاه های جهنم. وحشت قبر به هنگام ورود بدان و شب اول قبر و فشار آن، سؤال منکر و نکیر از عقبه های بس خطرناک قبر است که کسی را از آنها گریزی نیست؛ مگر اینکه ایمان و عمل صالح را پیش از خود فرستاده باشد. روایت شده است: قبری را می کردند، پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله و سلم) با شتاب به سوی آن رفتند و به شدت گریستند؛ به حدی که خاک از اشک ایشان تر شد و به یاران خود فرمودند: «إِخْوَانِي لِمَنْثِلِ هَذَا فَأَعِدُّوا»؛ «برادران من! برای همانند آن مهیا شوید» (مستدرک الوسائل، ج 2، ص 465).

توصیه های بسیاری که در روایات شده است که میت را بلافاصله و با سرعت به درون قبر نگذارید و قبل از دفن مدتی او را در کنار قبرش نگاه دارید و در هنگام دفن بر او تلقین بخوانید و در شب دفن او، نماز شب اول قبر بخوانید، همگی برای کم شدن وحشت و اضطراب او و فشار قبر است.

فشار قبر قابل وصف نبوده و حقیقت آن برای ما روشن نیست. اجمالاً می توان گفت: انسانی که از دنیا رفته است، به دلیل انس به دنیا و ناآشنایی به عالم برزخ و نظام جدید، فشار قرار می گیرد.

سؤال منکر و نکیر نیز پرسش از حقیقت و باطن اعتقادات و اعمال ما است. امام صادق(علیه السلام) می فرمایند: «يَجِيءُ الْمَلَكَانِ مُنْكَرٌ وَ نَكِيرٌ إِلَى الْمَيِّتِ حِينَ يُدْفَنُ أَصَوَاتُهُمَا كَالرَّعْدِ الْقَاصِفِ وَ أَبْصَارُهُمَا كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ يَخْطَّانِ الْأَرْضَ بِأَنْبَابِهِمَا وَ يَطَّانِ فِي شُعُورِهِمَا. فَيَسْأَلَانِ الْمَيِّتَ مَنْ رَبُّكَ وَ مَا دِينُكَ قَالَ فَإِذَا كَانَ مُؤْمِنًا قَالَ اللَّهُ رَبِّي وَ دِينِي الْإِسْلَامُ فَيَقُولَانِ لَهُ مَا تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي خَرَجَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْكُمَا فَيَقُولُ أَعَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ص تَسْأَلَانِي فَيَقُولَانِ لَهُ تَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ فَيَقُولَانِ لَهُ تَمِ نَوْمَةً لَا حُلْمَ فِيهَا وَ يُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ تَسْعَةً أَذْرُعٍ وَ يُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ وَ يَرَى مَقْعَدَهُ فِيهَا وَ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ كَافِرًا دَخَلَ عَلَيْهِ وَ أَقِيمَ الشَّيْطَانُ بَيْنَ يَدَيْهِ عَيْنَاهُ مِنْ نُحَاسٍ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ وَ مَا دِينُكَ وَ مَا تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي قَدْ خَرَجَ مِنْ بَيْنَ ظَهْرَانَيْكُمَا فَيَقُولُ لَا أَدْرِي فَيُخْلِيَانِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الشَّيْطَانِ فَيَسْلُطُ عَلَيْهِ فِي قَبْرِهِ تَسْعَةً وَ تَسْعِينَ تَنِيئًا لَوْ أَنَّ

تَنْبِيئاً وَاحِداً مِنْهَا نَفَخَ فِي الْأَرْضِ مَا أَنْبَتَتْ شَجَرًا أَبَداً وَ يُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى النَّارِ وَ يَرَى مَقْعَدَهُ فِيهَا»؛ «دو فرشته منکر

و نکیر نزد میت در هنگامی که دفن می شود، می آیند؛ در حالی که صدای آنها همانند رعد بلند آهنگ و چشمانشان همانند برقی سهمناک و خیره کننده است، در این حال زمین را با دندانهای خود زیر و رو می کنند و موهای خود را می کشند؛ پس از میت می پرسند: پروردگار تو کیست؟ دین تو چیست؟

اگر او مؤمن باشد، می گوید: الله پرودگار من است و اسلام دین من. آنان به او می گویند: درباره مردی که از برای پشתיانی شما بیرون آمده چه می گویی؟ می گویید: آیا از محمد(صلی الله علیه و آله و سلم) پیامبر خدا می پرسید؟ می گویند: شهادت بده که او پیامبر خدا است. او می گوید: شهادت می دهم که او پیامبر خدا است.

[بدین ترتیب او از آزمون سربلند بیرون آمد و آن گاه] به او می گویند: بخواب! خوابی که در آن رویایی نیست. قبرش را به اندازه نه ذراع توسعه می دهند و برای او، دری به سوی بهشت باز می کنند و او جایگاهش را می بیند.

اما اگر او کافر باشد، بر او وارد می شوند؛ در حالی که شیطان چونان دودی در کنار دیدگان او نشسته است. از او می پرسند: پرودگار تو کیست و دین تو چیست؟ درباره این شخص که برأی پشתיانی شما بیرون آمده چه می گویی؟

می گوید: نمی دانم! [در این هنگام] بین او و شیطان را خالی می کنند و بر او در قبر 99 مار بزرگ را مسلط می سازند که اگر یکی از این مارها در زمین نفس بکشد، هرگز درختی نخواهد رویید. و دیدگان او را به سوی آتش می گشایند و او جایگاه خود را در آن می بیند» (کافی، ج 3، ص 236).

آری برزخ باطن جهان ماده است و ما از ادراک آن عاجزیم. آنچه ما می بینیم قبری است در دورن زمین؛ اما حقیقت آن برای ما روشن نیست. این قبر یا باغی از باغهای بهشت است و آن برای انسانهایی است که در دنیا بهشتی زندگی کردند، یا چاهی از چاههای آتش و آن مخصوص انسانهایی است که زندگانی جهنمی داشته اند و این بهشت و دوزخ برزخی که غیر از بهشت و دوزخ قیامت است، برای ما مکتشف نیست و پس از مرگ عیان می شود.

اما مهم ترین امری که باعث می شود، قبر برای ما، نه تنها جایگاه تنهایی و وحشت نباشد؛ بلکه خانه روشن و باغ بهشت گردد، همان ایمان و عمل صالح است که محبت پیامبر گرامی(صلی الله علیه و آله و سلم) و خاندانش، سرمایه های بس عظیم برای طول سفر و از جمله این مرحله می باشد.